

STAATKUNDIGE STROMINGE IN TRANSVAAL IN DIE JARE 1836-1857.

2. DIE ANDRIES OHRIGSTADSE PERIODE, 1845-1849.

In die vorige hoofstuk het dit geblyk hoe daar in Natal wrywing was tussen twee opvattinge: die van Piet Retief en Andries Pretorius aan die een kant wat 'n volksraad met 'n hoofbestuurder wou gehad het wat Goewerneur of Hoofkommandant genoem is, en aan die ander kant die opvatting dat daar geen uitvoerende amptenaar sou bestaan nie. Hierdie laaste opvatting is in Natal o.a. deur die sekretaris van die volksraad, J. J. Burger, voorgestaan. Aan die weste kant van die Drakensberge het Potgieter as hoofuitvoerder, as hoof „bestierder” of Hoofkommandant opgetree. Hy het ook 'n volksraad gehad, maar in hierdie raad het hy nie die minste moeilikheid ondervind nie. Maar toe Burger in 1844 na Transvaal verhuis het sou dit anders word, want sy gedagte van 'n volksraad sonder 'n uitvoerende amptenaar het hy toe hier kom propageer. Die verset wat daar in Natal was van die volksraad teen 'n vaste kommandantgeneraalskap het hy na Transvaal oorgebring. Die Natalse wrywings van Burger en sy aanhangers in die volksraad teen Andries Pretorius het nou in die Transvaalse volksraad herleef as 'n wrywing tussen Burger en sy aanhangers teen Potgieter. Dit was die grond-oorzaak van baie moeilikhede en verdeeldhede wat later sou ontstaan.

Burger het blykbaar nogal 'n hoë dunk van homself gehad. Hy was van mening dat hy en sy mense van 'n beter klas was as Potgieter en sy mense. Hy en sy mense was „voor beschaving en geregelde wetten” in teenstelling met Potgieter en sy mense.¹⁾ Een keer het hy as sekretaris van die volksraad sy persoonlike ontboesemings in die notule geskryf en homself met sy aanhangers die „beschaafste klasse” genoem en van Potgieter en sy volgelinge as „elendelingen” gepraat.²⁾ Maar hy het egter uit die oog verloor dat daar onder Potgieter in Transvaal orde en reël geheers het, terwyl dit in die Natalse volksraad in die pogings om Andries Pretorius te elimineer soms nogal heftig toegegaan het.

¹⁾ In 'n brief aan J. A. Smellekamp op 10 April 1847, afgedruk in DR. S. ENGELBRECHT: *Geskied. Ned. Herv. Kerk, deel I* (eerste druk 1920), Bylage bls. III

²⁾ *Notule van die Volksraad* 22 Jan. 1846, art. 6.

Verskillende van Burger se Natalse aanhangers het hom na Transvaal gevolg, maar hulle was nie tevrede met die staatsvorm wat hul hieraangetref het nie, en wou dit met die Natalse regeringsvorm vervang! Potgieter en sy mense het hierdeur onrustig begin word, en kort voor die verskuiwing ooswaarts na die rigting van Delagoabaai het hulle op 6 Mei 1845 onder leiding van Casper Kruger, die vader van die latere president Kruger, 'n groot vergadering op Potchefstroom gehou en 'n dokument opgestel wat deur 114 persone onderteken is waarvan Casper Kruger die eerste was.³⁾ Hierin sê hulle dat „voorige gebeurtenissen” hulle „genoeg geleerd” het dat dit beter is om versigtig te wees en ongelukkige te voorkom, en dat hulle hul daarom „door een band van liefde en getrouwhyd” aan mekaar verbind, en dat hulle verklaar dat A. H. Potgieter wat tot nou toe hulle „bestierder” was en hulle „saken heeft bewerksteld” verkies word as hulle Hoofkommandant en „bestierder” en hulle „zaken verder te bewerkstellen” tot solank as wat hy dit bly doen op die wyse soos hy dit tot susver gedoen het, en „dat Potgieter ten alle tijden een stem in den raad zal behouden” en dat die raad wat van tyd tot tyd opnuut gekies sal moet word, saam met hom die sake sal moet reël en uitvoer. Al die ander kommandante en al die mense wat van elders in kom sal hulle aan die bestaande orde van sake en aan die „maatschappy” moet onderwerp, en hulle sal nie toegelaat word om die bestaande orde omver te werp nie: hulle „zal geen heerschappy” over ons moge gebruiken”. Soos reeds gesê, staan in die begin van die dokument dat hierdie besluite voorsorgsmaatreëls was om moeilikhede in die toekoms te voorkom, en dat „voorige gebeurtenisse” hulle hiertoe gelei het. Hierdie „voorige gebeurtenisse” was ongetwyfeld niks anders as die moeilikhede wat veroorsaak is met die koms van Retief by Potgieter, toe Potgieter se regeringsraad gewoonweg onder invloed van Retief ontbind is en deur 'n nuwe Raad vervang is waarin vir Potgieter geen plek was nie en hy gewoonweg uitgeskuif is. Hulle wou nou 'n herhaling van daardie gebeurtenisse voorkom, en wou dit skriftelik doen. En die merkwaardigste van alles is, dat hierdie dokument ook deur J. J. Burger onderteken is. Potgieter en sy mense het hulle as die stigters van die „maatschappij” wes van die Drakensberg beskou. Hulle het die gronde in Noord-Vrystaat van Makwana geruil en deur die verdrywing van Silkaats het hulle Transvaal vir die Boere bewoonbaar gemaak. Hulle wou hulle ook nie aan die anneksasie van Natal onderwerp nie. En nou terwyl hulle oppad was na hulle oostelike bestemming, het Potgieter nog eers weer met Sekwati 'n verdrag gesluit sodat hulle in daardie streke ongehinder kon woon. Hulle het hulself dan ook beskou as die mense wat die grondslae van die oorblywende deel van die Voortrekkerstaat gelê het, en het alle mede-Afrikaners in hul midde verwelkom, as deelgenote ook van hulle voorregte, maar dan moes hulle

³⁾ R 108/45, *Voortrekker Argiefstukke* bls. 182-184.

hul aan die bestaande orde van sake onderwerp asook aan die bestaande regeringsvorm.

Die intrekkers uit Natal het steeds vermeerder.⁴⁾ Potgieter en sy mense het nadat hulle hul bestemming bereik het, daar op 30 Julie 'n nuwe dorp aangelê en dit Andries Ohrigstad genoem, na Andries Hendrik Potgieter en die Amsterdamse koopman George Gerhardus Ohrig met wie hulle in verbinding gestaan het.⁵⁾

Burger se aanhang teen Potgieter het intussen gegroei. Burger het sekretaris van die Volksraad geword en hierdeur het hy mede deur sy meerdere skoolse ontwikkeling 'n bepaalde mate van oorwig gekry.⁶⁾ Toe die Volksraad op 1 Augustus 1845 vir die eerste keer in die nuwe dorp saam gekom het, het Potgieter en Burger al dadelik teenoor mekaar te staan gekom. Hulle twee se opvattinge het gebots. Vir Potgieter was die verskuiwing na Andries Ohrigstad nie die stigting van 'n nuwe gemeenskap of 'n nuwe regeringsvorm nie. Die swaartepunt is alleen van Potchefstroom na Andries Ohrigstad verlé, die regeringsvorm was dieselfde as die wat in 1844 te Potchefstroom met die Drie-en-Dertig Artikels as basis gereorganiseer is, en die Ohrigstadse Volksraad 'n voortsetting van die Potchefstroomse. Vir Burger was dit anders. Die Andries Ohrigstadse Volksraad was vir hom die voortsetting van die Pietermaritzburgse Volksraad wat uit 'n juridiese oogpunt reeds in Augustus 1843 opgehou het om te bestaan, maar wat sonder dat dit enige wetgewende of regerende bevoegdheid had tog nog tot op 6 Oktober 1845 bly vergader het. Burger wou sy Natalse beleid om die hoofkommandantskap in vredestryd af te skaf, 'n beleid wat hy met sukses teen A. W. J. Pretorius toegepas het en waardeur hy laasgenoemde se invloed verswak het, ook in Ohrigstad verwesenlik.

Op 1 Augustus 1845 met die eerste sitting van die Volksraad op Andries Ohrigstad⁷⁾ toe die lede net ingesweer was, het 'n lid, waarskynlik Casper Kruger,⁸⁾ saam met Potgieter die genoemde besluit wat op 6 Mei op Potchefstroom deur die publiek geneem is, ingedien, met die versoek dat die Raad dit moes bekragtig en dat Potgieter as Hoofkommandant en bestuurder sou optree. Die Raad wou wel die hoof-

⁴⁾ R 108a 45, *Voortrekker-Argiefstukke* bls. 185.

⁵⁾ Ohrig het 'n paar jaar later na Suid-Afrika gekom, en is op 20 Junie 1852 in Kaapstad in die ouderdom van agt-en-dertig jaar en tien maande oorlede.

⁶⁾ Burger het soms na 'n Volksraadsitting agter in die notule sy persoonlik beskouings neergeskryf, soms het hy dit na maande gedoen. Die notule is omtrent nooit geteken nie, en soms glad nie gemaak is. Baie dinge is ook weg gelaat. In Natal moes Andries Pretorius ook eenkeer kla oor weglatings uit die Volksraads notule van bepaalde dinge wat hom aanbetref het. Sien Natalse Volksraadsnotule van 14 Maart 1842, art. 3.

⁷⁾ Let wel, ruim twee maande voordat die Volksraad van Pietermaritzburg sy jaaste sitting gehou het. Ook dit weerspreek die juistheid van Burger se opvatting om die Andries Ohrigstadse Volksraad as 'n voortsetting van die van Pietermaritzburg te sien.

⁸⁾ Casper Kruger was 'n groot vriend en 'n troue ondersteuner van Potgieter. Hy was meermale voorsitter van die Potchefstroomse Raad en leier van die byeenkomsde daar op 6 Mei 1845. Hy was ook lid van die Volksraad op Andries Ohrigstad.

kommandantskap aanvaar, maar nie die gedagte van 'n bestuurder nie. Burger en sy mense het nou instryd met die inhoud van die genoemde besluit, wat deur Burger ook onderteken was, dit so uitgelê dat Potgieter alleen tydens die verskuiwing na Andries Ohrigstad as bestuurder sou optree. Dit het 'n groot ontevredenheid onder die publiek veroorsaak, en sommige wou die Raad nie meer erken nie. Op dieselfde dag het 122 persone 'n memorie geteken van dieselfde aard as die van 6 Mei, en daarin het hulle gesê dat hulle Potgieter as bestuurder verlang vanweë sy „standvastigheid en eiver voor de Zuid Hollandsche Emigranten hunner welvaard en vreiheid”, en omdat hy een van die hoofde was „welke staande gebleven is van het jaar 1836”. Dit was 'n sinspeling op die merse uit Natal, met Burger inbegrepe, wat hulle aldaar aan die Engelse gesag onderwerp het.⁹⁾

Daar was nog 'n ander en veel belangrike punt wat verwydering gebring het. Dit was die houding van Burger en sy mense om die Olifantsrivier as die westelike grens van die Republiek te beskou. Soiets was vir Potgieter heeltemaal onaanneemlik. Die verskuiwing na Andries Ohrigstad was vir hom niks anders as 'n uitbreiding van die Voortrekker gebied, en het nie beteken dat Potchefstroom en Magaliesberg opgegee is nie, en daarom het hy J. H. Visagie as landdroos op Potchefstroom agter gelaat, en Gert J. Kruger, 'n broer van Casper Kruger, as kommandant van Magaliesberg. Daar het nog altyd baie mense in hierdie streke bly woon.

Burger en sy aanhangers het hulle bes gedoen om Potgieter se invloed te breek om hom sodoende as bestuurder te kan verwyder. Dus 'n herhaling van wat in 1837 in die Vrystaat gebeur het toe Piet Retief daar aangekom het. As bewysgrond kan o.a. die volgende gebeurtenis genoem word. Toe die trek nog op pad was na Andries Ohrigstad het Potgieter in Julie 1845 die gronde waarop hulle sou gaan woon, van Sekwatie deur 'n traktaat gekry.¹⁰⁾ Maar op aandrang van aanhangers van Burger het die Volksraad een van die Buise, van die basterstam van daardie naam, na Sekwatie gestuur om die grond van hom te ruil. Hiermee het hulle Potgieter se ooreenkoms met Sekwatie gewoonweg genegeer. Buis het egter teruggekom met die boodskap van Sekwatie dat hy die grond reeds aan Potgieter gegee het, en dit dus nou nie weer wil verruil nie.¹¹⁾ Hoe sou mens ook iets anders kon verwag? Potgieter het Silkaats se mag reeds gebreek en Sekwatie was natuurlik bevrees om met hom in botsing te kom. Maar wie was die Buis wat nou namens Burger se mense met hom kom onderhandel.

⁹⁾ R109 45, *Voortrekker-Argiefstukke* f. 186. Na die erkenning van die Britse gesag deur die Natalse Volksraad in Augustus 1842 is daar wel tweehonderd-en-vyftig pond uitgelooft vir die aanhouding en uitlewering van Burger, maar 10 Mei 1843 het die Kaapse Goewerneur dit voorwaardelik terug getrek en „upon the solemn declaration by Mr. J. J. Burger of future faithful allegiance” het hy op 30 Jan. 1844 aan hom algehele amnestie verleen. BIRD: *Annals of Natal*, vol. II, p. 353.

¹⁰⁾ *Volksraadsnotule*, 20 Aug. 1845, art. 4.

¹¹⁾ *Volksraadsnotule*, 15 Mei 1846, art. 1.

Die wrywing tussen Potgieter en die aanhangers van Burger het dan ook toegeneem, en dit het op 8 Junie 1846 tot 'n uitbarsting gekom toe Joh. C. Steyn wat sterk emosioneel van geaardheid was en soms baie ongebalanseer kon wees, 'n memorie by die Volksraad ingedien het waarin hy Potgieter van die mees onsinnige dinge beskuldig het, o.a. dat hy die Emigrante aan die Engelse sou verrai. Daar het toe harde woorde geval. Potgieter was baie verontwaardig en het opgestaan en vir alles bedank, die vergadering uitgestap en met sy mense eerkant gestaan. Die verwarring was groot, alger het die raadsaal verlaat behalwe Burger wat met die volksraadspapiere bly sit het. Twee dae later, op 10 Junie, het al sewe Potgieter se aanhangers in die Raad, as sodanig bedank sodat Burger met net nog 'n stuk of wat lede oorgebly het. Die Potgieter-mense het J. van Rensburg en Burger beskuldig dat hulle die oorsaak van al die moeilikhede was omdat hulle Potgieter uit sy pos wou lig, en Burger het volgens hulle die memorie wat deur Joh. C. Steyn ingedien was, help opstel.¹²⁾

Die Volksraad het vanaf hierdie oomblik feitlik nie meer gefunksioneer nie. Potgieter het op punt gestaan om op 'n verdere strafekspedisie teen Silkaats te gaan en het dit dan ook nodig gevind om voor sy vertrek te sorg dat daar 'n provisionele Raad gevorm is wat tot na afloop van die ekspedisie die sake moes reël. Die ondersteuners van Burger het op 14 Augustus 'n vergadering gehou waarop slegs 51 persone aanwesig was. Hierdie vergadering het aan hom opgedra om die Raad weer voltallig te maak en op 1 September te laat vergader.¹³⁾ Hulle het nou gemaak asof Potgieter alleenheerser wou wees en bo die Volksraad wou staan. Maar dit was nie so nie. Die argiefstukke bewys oor en oor dat Potgieter altyd die Volksraad as hoogste gesag beskou het. Vir sy mense was hy alleen „bestierder”. In die nuwe Raad van Burger was geen enkele van die volgelinge van Potgieter nie, met die gevolg dat dit nie die vertroue van die meerderheid van die bevolking gehad het nie.

Potgieter se mense het op 22 en 23 September onder leiding van kommandant G. J. Kruger 'n vergadering gehou waar 222 persone aanwesig was, dus ruim vier keer so veel as op die vergadering van Burger. Maar, hier was weer die omgekeerde die geval as op die vergadering van Potgieter se mense: Potgieter se aanhangers het hier weer weggebly. Op hierdie vergadering is besluit om 'n heeltemaal nuwe regeringsvorm in te stel, en verskillende wetsbepalings, 32 in die geheel, is vasgestel.¹⁴⁾ Die grootste gedeelte van die mense rondom Andries Ohrigstad en omtrent alger van Potchefstroom en Magaliesberg het nog by Potgieter gestaan. Daar het nou twee regerings bestaan. Potgieter het ongeveer 10 Februarie 1847 mense na Andries Ohrigstad opgekommandeer met die doel om die staatspapiere en ook sy eie argief wat in Burger se hande was, in besit te

¹²⁾ R 116a 46, *Voortrekker-Argiefstukke*, bls. 228.

¹³⁾ R 118c 46, *Voortrekker-Argiefstukke*, bls. 238.

¹⁴⁾ *Soutter Kolleksie, Pakket 1, No. 6a.*

kry. Hy het Burger laat vang, maar het hom op 13 Februarie weer losgelaat op voorwaarde dat die papiere aan hom terug gegee sou word. Die twee partye het toe op 2 Maart 1847 'n ooreenkoms gesluit¹⁵⁾ waarin hulle plegtig bepaal het dat hulle mekaar se regering nie sou erken nie, maar dat hulle hul tog rustig teenoor mekaar sou gedra, en dat hulle mekaar sou help wanneer die inhooringe hulle sou aanval. Hulle sou dan verder op die terugkoms van Smellekamp wag, en die hele saak aan hom voorlê om as arbiter uitspraak te doen. Smellekamp het egter nie voor Julie 1848 in Delagoabaai opgedaag nie, en Potgieter se mense by Andries Ohrigstad het vinnig na Potchefstroom en Magaliesberg terug getrek sodat sy aanhang in die omstreke van Andries Ohrigstad baie verminder het en sy posisie erg verswak het en hy daar in die minderheid geraak het. In Septembermaand het hy daardie wêreld verlaat en na Zoutpansberg getrek waar hy 'n dorp met hierdie maan aangelê het wat later Schoemansdal genoem is. Die trek is aan Olifantsrivier deur veldkornet Jan Valentyn Botha oorgeneem terwyl Potgieter nog eers die mense in Potchefstroom gaan besoek het.¹⁶⁾

Die mense in Transvaal was nou in twee partye verdeel, die Potgieter-party en die Burger-party, wat besit geneem het van die Volksraad. Alles het egter rustig toegegaan, want hulle het alger op die koms van Smellekamp gewag wat as skeidsregter tussen hulle moes optree.

Smellekamp het in Julie 1848 in Delagoabaai aangekom. Toe Burger daarvan hoor is hy dadelik met David Joubert daarheen om met hom oor die toestand te praat. Hulle het Carel Trigardt saamgeneem as tolk by die Portugese. Smellekamp kon nie saamgaan na Andries Ohrigstad nie, maar het vir die mense daar 'n onderwyser saamgebring. Dit was Hendrik Theodorus Bührmann, 'n persoon van Duitse afkoms.¹⁷⁾ Hy is in Maart 1822 in Amsterdam gebore waar hy kantoorbediende geword het. Sy opleiding was van die aard dat hy Hollands nie sonder foute kon skryf nie.

Toe Smellekamp nie na Andries Ohrigstad kon gaan nie het hy aanbeveel dat Bührmann in sy plek as skeidsregter sou optree, maar Burger en Joubert wou dit nie aanneem nie, omdat hulle Bührmann te jonk gevind het. Smellekamp het Bührmann by Burger se Volksraad

¹⁵⁾ R 120i 47, *Voortrekker-Argiefstukke*, bls. 267.

¹⁶⁾ Jan Valentyn Botha en sy vrou is voor 28 Junie 1851 in Zoutpansberg oorlede, want op daardie datum is die inventaris van hulle uitgestorwe boedel gemaak. Hulle testament is deur hulle op 14 Mei 1850 geteken, en berus met al die ander boedelpapiere in die boedelkamer te Pretoria, ou boedels no. 20350. Daaronder is ook 'n lys van dokumente wat Jan Valentyn Botha gehad het, o.a. 'n dagboek wat op die Trek gehou is. Uit die inventaris blyk dat hy 'n welvarende man was. Die bate van die boedel was Rds. 15,693. Die verhaal wat dr. Preller op bls. 313 van sy „Andries Pretorius” van hom opdis as sou hy verskeie jare na die Tweede Vryheidsoorlog nog geleef het en in Pretoria in Kerkstraat sentraal as 'n halwe bedelaar tin ringetjies sit en verkoop het, is blote fantasie. Miskien het dr. Preller iemand anders vir Jan Valentyn Botha wat toe reeds sestig jaar gelede oorlede was, aangesien. In elk geval, dit is jammer as sulke flaters gemaak word.

¹⁷⁾ Sy ouers was Johannes Rudolph Bührmann en Henriette Charlotte Schreiber.

dan ook alleen as onderwyser aanbeveel, en op 5 Augustus 1848 het hy aan hierdie liggaam geskryf: „Ik heb tevens het genoegen u te kunnen melden dat ik er in geslaagd ben, den Heer Bührmann zich reeds dadelijk bij u te doen verblijven om de betrekking van schoolmeester bij u te vervullen, zullende wij, hoe moeilijk ook, ons het gemis van een predikant voor het tegenwoordige getroosten.¹⁸⁾

Die Portugese wou Bührmann eers belet om die binneland in te gaan, maar hy het dit tog reggekry om met die wa van Joa Albassini saam te gaan na Ohrigstad. Hy het hom aan sy skoolmeesterskap glad nie gesteur nie maar het hom dadelik tussen Potgieter en die Volksraad van Burger as arbiter opgewerp. By die deurlesing van die betrokke argiefstukke kan mens tot geen ander slotsom kom as dat Bührmann en Smellekamp 'n geheime afspraak had en dat laasgenoemde as Smellekamp se agent moes optree met die oog op die handelsaangeleenthede.

Potgieter het intussen in Zoutpansberg gehoor dat Smellekamp in Delagoabaai was en het hom dadelik daarheen begewe. Op Ohrigstad het hy egter verneem dat Smellekamp alweer weg was, en toe het hy met Bührmann 'n onderhoud gehad. Maar laasgenoemde was, soos blyk uit dië fragment van sy memorandum, intussen heeltemaal eensydig Jeur Burger se mense voorgelig, en was taamlik teen Potgieter bevooroordeel. By die gesprek tussen Potgieter en Bührmann was ook verskeie ander persone aanwesig, en toe hulle weg was het Potgieter nog weer met hom begin praat „het geen mij onaangenaam was” soos hy self sê. Dit het dan ook tot niks gelei nie. Potgieter wou gehad het dat hy moes saamgaan, „naar de voorste contreijen”, d.w.s. Zoutpansberg, Magaliesberg en Potchefstroom, maar hy het geweier, want hy wou nog 'n ruk „in de contrey Andries Ohrigstad vertoeven om aldaar beter met het algemeen gevoelen bekend te worden”. Maar Bührmann was al so teen Potgieter vooringeneem dat hy beslis nie in sy geselskap na Zoutpansberg wou reis nie, maar saam met een van Burger se vriende, Gert Combrink, agterna gekom het. Op pad daarheen het hy nog eers by Sekwatie aangegaan en met hom oor sy planne gepraat om 'n versoening tussen Potgieter en Burger se mense te bewerkstellig. Dat hierdie jong Amsterdamse-kantoorbediende met 'n kafferkaptein oor die twiste tussen Potgieter en Burger gaan praat het, kan aan onkunde toegeskryf word, maar dat Burger se mense hom toegelaat het om dit te doen is onverklaarbaar, tensy mens aanneem dat hulle van sy besoek aan Sekwatie niks gewet

¹⁸⁾ VR 53 48. Bührmann het in 1882 'n memorandum oor hierdie gebeurtenisse geskryf waarvan 'n fragmentariese kopie in die Staatsargief aanwesig is. Daarin vertel hy dat Smellekamp hom drie briewe meegee het, een vir die Volksraad, een vir Potgieter en een vir homself om te bewaar en dat Smellekamp hom „in zijn” plaats benoemd had om als Arbiter de van hem verlangde uitwijzing te doen”. Die brief van Smellekamp aan die Volksraad is nog aanwesig, maar daarin kom geen woord van die arbiterskap van Bührmann voor nie. Waarskynlik het dit alleen in die brief wat Smellekamp vir Bührmann as persoonlike opdrag mee gegee het, gestaan. Bührmann het egter herhaaldelik met groot geheimsinnigheid op sy opdrag gesinspeel, en wou die mense daarmee imponeer. Siek ook J. STUART: *De Holl. Afrikanen* (1854), bls. 195.

het nie. Hy vertel self in 1882 hoedat Sekwatie „sterk bij mij aandrang” om met die versoeningsplanne aan te gaan „doordien hij ook voor zijn eigen veiligheid zulks wenschelijk achtte”.¹⁹⁾

Toe Bührmann in Zoutpansberg aangekom het, het die mense hom met die grootste beleefdheid ontvang, en by niemand minder nie as by Potgieter self vir losies gesorg. Maar dit wou hy nie, en het 'n ander tuisplek gesoek. Ook dit is 'n bewys dat hy nie die minste in staat was om sy self-gefabriseerde rol as bemiddelaar te speel nie. Inplaas dat hy die mense nader na mekaar toebring het, het hy tussen hulle gestook en hulle teen mekaar in die harnas gejaag. Die twiste wat in die jare 1849 tot 1864 in Transvaal geheers het was vir 'n groot mate aan sy optrede te danke.

Die raad wat Bührmann aan sy mense gegee het, was tot op seker hoogte goed en prysenswaardig, en dit is jammer dat hy dit deur sy eie optrede laat misluk het. Hy het mense aangeraai:

- 1e dat daar met Engeland geen oorlog gemaak moes word nie; (dit sien op Boomplaas);
- 2e dat die gebeurde vergewe en vergeet moes word;
- 3e dat daar een Volksraad as hoogste gesag moes wees;
- 4e dat „om de zaak te bevorderen” Potgieter Hoofkommandant moes bly.

In Ohrigstad is die eerste drie punte goed gekeur, maar oor die vierde punt was daar geen eenstemmigheid nie, want Burger en sy mense wou Potgieter nie as Hoofkommandant hê nie. Potgieter het ook met die eerste drie punte akkoord gegaan, maar nie met die vierde nie. Hy wou nie alleen maar net terwille van die liewe vrede Hoofkommandant wees nie, om dan straks tog opsy geskuif te word soos die Burger mense in Natal met Andries Pretorius gedoen het. Ook het sommige mense teen die tweede punt min of meer besware gehad. Toe Potgieter se mense Ohrigstad verlaat het, is hulle plase aan persone van die Burger-party gegee. Hulle wou nou wel die gebeurde vergewe en vergeet, maar nie hulle plase nie.) Potgieter het sy mense egter tot versoening aange-
maan, en gesê, „dat met eene geringe toegewendheid van beide zijden” alle besware uit die weg geruim kon word. Hy het hulle gemaan om „als christenen in het oog te houden, dat wij verplicht zijn van beide zijden zooveel aan elkanderen te vergeven als met onze eer en goede naam eenigszints bestaanbaar is”. Hy het sy mense dan ook opgeroep na 'n groot byeenkoms aan Olifantsrivier om eenheid te probeer bewerkstellig.²⁰⁾

Potgieter het intussen 'n brief van kommandant Gert Kruger gekry waarin hom die slegte afloop van die slag van Boomplaas meegedeel is,

¹⁹⁾ Aldus Bührmann in die reeds genoemde fragment.

²⁰⁾ V.R. 58 48.

en ook 'n brief van Sir Harry Smith waarin hy uitgenooi word om na Winburg te kom om die landsake met hom te bespreek. Hierdie Boomplaas-episode en die koms van Pretorius in Transvaal het 'n nuwe wending aan die loop van sake gegee. Daaroor word in die volgende hoofstuk gehandel.

S. P. ENGELBRECHT.
